

การติดตามผู้กระทำความผิดคดียาเสพติดโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อกลับสู่ชุมชน
แบบยั่งยืนในพื้นที่อำเภอนาหวี*

ELECTRONIC MONITORING OF DRUG OFFENDERS FOR SUSTAINABLE COMMUNITY
REINTEGRATION IN NA THAWI DISTRICT

วีณา สุวรรณโณ

Wena Suwanno

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา ประเทศไทย

Faculty of Law, Thaksin University, Songkhla, Thailand

Corresponding author E-mail: wena.s@tsu.ac.th

Tel: 086-061-4699

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการและปัญหาการติดตามผู้กระทำความผิดคดียาเสพติดโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ 2) ศึกษากฎหมายและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการนำเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์มาใช้ในการติดตามผู้กระทำความผิดคดียาเสพติด และ 3) แสวงหาแนวทางการติดตามผู้กระทำความผิดคดียาเสพติดโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์เพื่อกลับสู่ชุมชนแบบยั่งยืน การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การวิจัยเอกสารและการวิจัยภาคสนามในพื้นที่อำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา โดยสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล 12 ท่าน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ พนักงานคุมประพฤติ จำนวน 3 คน อาสาสมัครคุมประพฤติ จำนวน 3 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน ครอบครัวผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จำนวน 3 คน ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อสรุปจากการวิจัยเอกสารมาสร้างคำถามให้กลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็นกระบวนการติดตามผู้กระทำความผิดคดียาเสพติดโดยใช้เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้การฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสามารถกลับคืนสู่ชุมชนได้อย่างยั่งยืน และทำการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการติดตามโดยใช้ EM ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการคุมประพฤติ และลดโอกาสการกระทำผิดซ้ำ แต่ยังพบข้อจำกัดด้านกฎหมาย ทรัพยากร และความร่วมมือในระดับพื้นที่ 2) ด้านกฎหมายและมาตรการ พบว่า ยังมีช่องว่างในการกำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนและการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกติดตาม ซึ่งยังไม่สอดคล้องกับมาตรฐานสากล และ 3) แนวทางการติดตาม ควรพัฒนาระบบ EM ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ปรับปรุงกฎหมายให้มีความชัดเจนและคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชน รวมทั้งส่งเสริมความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐ ชุมชน และครอบครัว เพื่อให้การฟื้นฟูผู้กระทำความผิดเป็นไปอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การควบคุมพฤติกรรมในชุมชน, เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์, ฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด, คืนคนดีสู่สังคม

Abstract

This research aims to 1) Study the process and problems of monitoring drug offenders using electronic monitoring 2) Study the laws and measures related to the use of EM in monitoring drug offenders and 3) Propose guidelines for monitoring drug offenders through EM to support sustainable reintegration into the community. The research is qualitative, utilizing document research and field research in Na Thawi District, Songkhla Province. In-depth interviews were conducted with 12 purposive-selection individuals 3 probation officers, 3 probation volunteers, 3 community leaders, and 3 families of drug rehabilitation participants. The conclusions from the document research were used to formulate questions for the participants to express their opinions on the process of monitoring drug offenders using EM, aiming for effective rehabilitation and sustainable community reintegration. Content analysis was then conducted. The research findings revealed that 1) The EM monitoring process improves the efficiency of probation and reduces the likelihood of reoffending, but limitations remain in legal, resource, and cooperation aspects at the local level; and 2) There are gaps in legal and measure guidelines and the protection of the rights of those being monitored. This is still not in line with international standards, and 3) Monitoring guidelines the EM system should be developed to be more effective, the laws should be clarified and consider human rights principles, and cooperation between government agencies, communities, and families should be promoted to ensure sustainable rehabilitation for offenders.

Keywords: Community-Based Behavioral Monitoring, Electronic Monitoring, Addiction Rehabilitation, Social Reintegration

บทนำ

การติดตามผู้กระทำความผิดคดียาเสพติดโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ จะนำมาใช้ในกระบวนการยุติธรรมอย่างไรให้มีประสิทธิภาพ เพราะจำนวนผู้ติดยาเสพติดที่เพิ่มขึ้นอย่างมากปัญหายาเสพติดยังคงเป็นปัญหาสำคัญของประเทศไทย ในมิติของกระบวนการยุติธรรม พบว่า ผู้ต้องขังคดียาเสพติดยังคงเป็นสัดส่วนหลักของผู้ต้องขังทั้งหมด โดยมีจำนวนมากกว่า 200,000 คน และก่อให้เกิดปัญหาความแออัดในเรือนจำอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งคดียาเสพติดคิดเป็นสัดส่วนสูงกว่า ร้อยละ 70 ของคดีทั้งหมด ซึ่งสะท้อนว่าผู้กระทำความผิดส่วนใหญ่เป็นผู้เสพที่ควรได้รับการฟื้นฟูมากกว่าการลงโทษ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2568) เมื่อพิจารณาในระดับพื้นที่ พบว่า จังหวัดสงขลาเป็นพื้นที่ชายแดนที่มีความเสี่ยงสูงต่อการแพร่ระบาดของยาเสพติด โดยมีจำนวนคดียาเสพติดในพื้นที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และในบางอำเภอ เช่น อำเภอนาทวี และอำเภอสะเดาซึ่งเป็นพื้นที่เชิงยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง พบว่า มีการจับกุมคดียาเสพติดจำนวนมาก และมีผู้เข้ารับการบำบัดในระบบอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดสงขลา, 2568) สะท้อนให้เห็นถึงความรุนแรงของปัญหาในระดับพื้นที่และความจำเป็นในการมีมาตรการควบคุมและฟื้นฟูที่เหมาะสม อย่างไรก็ตามแม้ว่ากฎหมายไทยจะเปิดโอกาส

ให้ใช้มาตรการทางเลือก เช่น การรอลงโทษหรือการกำหนดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 56 และให้ผู้กระทำความผิดอยู่ภายใต้การคุมความประพฤติ แต่ในทางปฏิบัติยังพบข้อจำกัดสำคัญ ได้แก่ จำนวนพนักงานคุมประพฤติที่ไม่เพียงพอ และการขาดระบบติดตามพฤติกรรมอย่างต่อเนื่องหลังพ้นระยะเวลาคุมความประพฤติ ส่งผลให้ผู้กระทำความผิดมีโอกาสกลับไปกระทำผิดซ้ำ จึงต้องวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาในทางข้อเท็จจริง และข้อกฎหมายของการฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด และหากพิจารณาถึงผู้ติดยาเสพติดซึ่งศาลอาจมีคำสั่งให้รอลงโทษหรือการกำหนดโทษ ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 56 และให้คุมความประพฤติ ผู้ถูกคุมความประพฤติ โดยกำหนดให้ปฏิบัติตามเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ศาลวางไว้ และหากไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขการคุมความประพฤติ พนักงานคุมประพฤติก็มีวิธีในการติดตาม ควบคุมและสอดส่องไปยังบ้านของผู้ถูกคุมความประพฤติ (อาภาศิริ สุวรรณานนท์ และคณะ, 2556) แต่ในกรณีผ่านกระบวนการนี้ไปแล้ว ก็ไม่มีกระบวนการที่ควบคุมและสอดส่องผู้ได้รับการปล่อยตัว ในวิธีอื่นอีก ซึ่งบุคคลกลุ่มนี้อาจกระทำความผิดซ้ำหรือกลับไปเสพยาเสพติดอีก

การใช้ (Electronic Monitoring: EM) ในกระบวนการยุติธรรมไทยเผชิญปัญหาหลายด้าน ได้แก่ การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ปริมาณผู้ต้องขังในเรือนจำมีจำนวนมากจนเกิดความแออัดและเกิดสภาพปัญหาคุณภาพชีวิต (กระทรวงยุติธรรม, 2558) นอกจากนี้ การลงโทษจำคุกในความผิดเล็กน้อยที่นำไปสู่การพัฒนาการกระทำผิดของผู้ต้องโทษในเรือนจำและยังมีปัญหาการขาดมาตรการป้องกันสังคม กรณีผู้ต้องขังที่ได้รับการพักการลงโทษหรือได้รับการลดวันต้องโทษหรือกรณีผู้กระทำผิด ตามพระราชบัญญัติจราจร หรือผู้ถูกคุมความประพฤติที่ได้รับการรอลงโทษหรือการกำหนดโทษ ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 56 หากไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขการคุมความประพฤติโดยไม่มีวิธีการติดตามในชั้นควบคุมและสอดส่อง ผู้ได้รับการปล่อยตัวเช่นว่านั้นอาจเป็นภัยต่อสังคม ซึ่งจำเป็นต้องนำอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ติดตามตัว (Electronic Monitoring: EM) มาใช้เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้ถูกคุมความประพฤติได้ปฏิบัติตามคำสั่งศาลหรือคำสั่งของผู้มีอำนาจสั่งไปพร้อม ๆ กับมาตรการแก้ไขฟื้นฟู (ปกป้อง ศรีสนิท, 2563) โดยเทคโนโลยีอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ติดตามตัวถือเป็นอีกหนึ่งนวัตกรรมที่เพิ่มขีดความสามารถของระบบงานคุมประพฤติในรูปแบบโทษระดับกลาง (Intermediate-Sanction) และการคุมความประพฤติแบบเข้มงวด (Intensive Probation) อันจะนำไปสู่การส่งเสริมมาตรการทางเลือกแทนการจำคุกและยกระดับการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดตามมาตรฐานสากล (ชาธิณี กระตุกฤษ, 2560) ดังนั้น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่าง “กำไลอีเอ็ม” พบว่าเทคโนโลยีสามารถเพิ่มประสิทธิภาพในงานคุมประพฤติได้ทั้งในมิติของกระบวนการและมิติการปฏิบัติงาน โดยสามารถสนับสนุนกระบวนการทำงานในการกิจของกรมคุมประพฤติทั้งในการกิจการแสวงหาข้อเท็จจริง การควบคุมและสอดส่อง รวมทั้งในการกิจการแก้ไขฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด (คณิต ณ นคร, 2566) เป็นต้น

ดังนั้น การนำอุปกรณ์ติดตามตัวอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Monitoring: EM) มาใช้จึงเป็นแนวทางสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการควบคุมและติดตามผู้กระทำความผิดในชุมชน โดย EM สามารถช่วยลดภาระงานของพนักงานคุมประพฤติ เพิ่มประสิทธิภาพในการควบคุมพฤติกรรม และส่งเสริมมาตรการทางเลือกแทนการจำคุก และจากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นประสิทธิภาพของ EM ในภาพรวม แต่ยังขาดการศึกษาเชิงลึกในบริบทพื้นที่จริง โดยเฉพาะในพื้นที่เสี่ยงสูง เช่น อำเภอ นาทวี รวมถึงยังขาดการบูรณาการระหว่างมิติทางกฎหมาย ปัญหาเชิงปฏิบัติ และบทบาทของชุมชน ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมีความสำคัญในการศึกษากระบวนการ

ปัญหากฎหมาย และแนวทางการใช้ EM ในพื้นที่อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เพื่อพัฒนาแนวทางการติดตามผู้กระทำความผิดที่มีประสิทธิภาพ และสนับสนุนการกลับคืนสู่ชุมชนอย่างยั่งยืน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนานโยบายและมาตรการทางเลือกในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการติดตามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับคดียาเสพติดโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหา และอุปสรรคในการติดตามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับคดียาเสพติดโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์
3. เพื่อศึกษากฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ และมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการนำเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์มาใช้ในการติดตามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับคดียาเสพติดโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์
4. เพื่อแสวงหาแนวทางการติดตามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับคดียาเสพติดโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์มาใช้เพื่อกลับสู่ชุมชนแบบยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ผสมผสานการวิจัยเชิงเอกสารและการวิจัยภาคสนาม โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยรวบรวมและศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง คือ ประมวลกฎหมายยาเสพติด ประมวลกฎหมายอาญา และพระราชบัญญัติคุ้มครองความประพฤติ พ.ศ. 2559 นอกจากนี้ ได้ศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในด้านต่าง ๆ ตลอดจนงานวิจัยและกรณีศึกษาทั้งในและต่างประเทศ เช่น ประเทศโปรตุเกส ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศอังกฤษ ผลจากการศึกษาดังกล่าวถูกนำมาสังเคราะห์เป็นแนวคำถามสัมภาษณ์และประเด็นสำหรับการระดมความคิดเห็นในขั้นตอนภาคสนามต่อไป

2. การพัฒนาเครื่องมือวิจัยภาคสนาม จากกรอบแนวคิดและข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเอกสาร ผู้วิจัยได้พัฒนาเครื่องมือวิจัยสำหรับเก็บข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Form) ซึ่งครอบคลุมประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัยทุกข้อ โดยใช้คำถามปลายเปิดที่เน้นให้ผู้ตอบสะท้อนมุมมองและประสบการณ์ตรง 2) แนวคำถามสำหรับการรับฟังความคิดเห็นจากผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ (Practitioner Hearing) ซึ่งเป็นการจัดกลุ่มสนทนาแบบไม่เป็นทางการ เพื่อเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานได้แลกเปลี่ยนข้อเท็จจริงปัญหา และข้อเสนอแนะจากประสบการณ์จริง เครื่องมือทั้งสองประเภทนี้ได้รับการตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนของเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปใช้จริงในการเก็บข้อมูล และ 3) ผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกผู้ถูกสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์วิจัย ได้แก่ 1) ต้องมีบทบาทหรือประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน และ 2) สามารถสะท้อนปัญหาเชิงโครงสร้างหรือเชิงปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ เพื่อเพิ่มความหลากหลายของมุมมองและลดอคติจากการพึ่งพากลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ผู้วิจัยจึงคัดเลือกทั้งผู้ที่มีหน้าที่ในการปฏิบัติงาน รวมถึงผู้ได้รับผลกระทบทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยขณะเดียวกัน ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การคัดออก ได้แก่ บุคคลที่ไม่มีประสบการณ์ตรงในประเด็นที่ศึกษา ไม่สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกได้อย่างเพียงพอ

หรือมีข้อจำกัดที่อาจกระทบต่อความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยกระบวนการคัดเลือกเริ่มจากการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เช่น สำนักงานคุมประพฤติและผู้นำชุมชน เพื่อเสนอรายชื่อผู้ให้ข้อมูล จากนั้นผู้วิจัยพิจารณาคัดเลือกตามเกณฑ์ที่กำหนด และคำนึงถึงความหลากหลายของมุมมองจากทั้งผู้ปฏิบัติงานและผู้ได้รับผลกระทบ เพื่อให้ข้อมูลมีความครอบคลุม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิตามขั้นตอน ดังนี้

1) การสัมภาษณ์เชิงลึก สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ พนักงานคุมประพฤติ จำนวน 3 คน อาสาสมัครคุมประพฤติ จำนวน 3 คน ผู้นำชุมชนอำเภอนาทวี จำนวน 3 คน ครอบครัวผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จำนวน 3 คน และ 2) การบันทึกข้อมูลและหลักฐานโดยข้อมูลทั้งหมดถูกบันทึกเสียง ถอดความ และจัดหมวดหมู่ตั้งแต่ขั้นตอนต้น จากนั้นนำข้อมูลมาถอดความอย่างละเอียดแบบคำต่อคำ และจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นการวิจัย ทั้งนี้ เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้า โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และผู้ให้ข้อมูลจากหลายกลุ่มตามประเด็นวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1) กระบวนการติดตามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับคดียาเสพติดโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ 2) มาตรการที่เกี่ยวข้องกับการนำเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์มาใช้ในการติดตามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับคดียาเสพติด และ 3) กลไกบังคับใช้และแสวงหาแนวทางการติดตามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับคดียาเสพติด เพื่อป้องกันความสับสนหรือการตกหล่นของข้อมูลในขั้นวิเคราะห์ ก่อนจะถูกนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งงานวิจัยนี้ได้รับการอนุมัติและดำเนินการตามหลักการที่กำหนดโดยคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนของมหาวิทยาลัยทักษิณ รหัสโครงการวิจัย 156/65 หนังสือรับรองเลขที่ COA No.TSU 2023 027 REC No. 0071

4. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยดำเนินการแยกหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นการวิจัย 3 ด้าน คือ 1) กระบวนการติดตามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับคดียาเสพติดโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ 2) มาตรการที่เกี่ยวข้องกับการนำเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์มาใช้ในการติดตามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับคดียาเสพติด 3) ประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมายและแสวงหาแนวทางการติดตามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับคดียาเสพติด จากนั้นจึงวิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการติดตามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับคดียาเสพติดโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์กับต่างประเทศ เช่น ประเทศโปรตุเกส ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศอังกฤษ ใช้ EM ประกอบคำสั่งศาลในรูปแบบเคอร์ฟิว ห้ามเข้าเขตกำหนดหรือกำหนดที่พักอาศัย ทั้งหมดสะท้อนแนวโน้มร่วม คือ การใช้เทคโนโลยีควบคู่กับเงื่อนไขเฉพาะราย มิใช่มาตรการตายตัว

5. สังเคราะห์ข้อเสนอแนะ ที่ทำให้เกิดแนวทางการติดตามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับคดียาเสพติดโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์มาใช้เพื่อกลับสู่ชุมชนแบบยั่งยืน

6. จากนั้นผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาและแนวทางที่สังเคราะห์ได้ไปจัดการรับฟังความคิดเห็นจากผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ (Practitioner Hearing) ผ่านการสนทนากลุ่มย่อยกับเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการที่มีประสบการณ์จากหลายหน่วยงาน ได้แก่ พนักงานคุมประพฤติ จำนวน 3 คน อาสาสมัครคุมประพฤติ จำนวน 3 คน ผู้นำชุมชนอำเภอนาทวี จำนวน 3 คน ครอบครัวผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จำนวน 3 คน รวมทั้งสิ้น 12 ท่าน เพื่อทบทวนความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ก่อนปรับปรุงเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่มีความสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา และสามารถนำไปใช้ในการส่งเสริมการฟื้นฟูผู้กระทำความผิดให้กลับคืนสู่ชุมชนได้อย่างยั่งยืน

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเอกสารทางกฎหมาย งานวิชาการ ในประเทศ และต่างประเทศซึ่งประสบความสำเร็จ และสามารถลดปัญหาอาชญากรรมได้เช่น สาธารณรัฐโปรตุเกส ประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประกอบกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ภาคสนาม และการรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่อำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา สามารถสรุปผลการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ได้ดังนี้

สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่ง เพื่อศึกษากระบวนการติดตามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับคดีอาชญากรรม โดยใช้เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Monitoring: EM) ภายใต้กรอบของ ประมวลกฎหมายอาชญากรรม และ ประมวลกฎหมายอาญา สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านเชิงนโยบายจากระบบลงโทษแบบเน้นการจองจำ (Punitive Model) ไปสู่ระบบที่ให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูและการควบคุมในชุมชน (Community-based Corrections) อย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ ผู้เสียหายอาชญากรรมมองในฐานะ “ผู้ป่วย” มากกว่า “อาชญากร” ส่งผลให้กระบวนการยุติธรรมในชั้นต้นมิได้เร่งรัดไปสู่การดำเนินคดีอาญา หากแต่ให้ความสำคัญกับกระบวนการคัดกรองบำบัดรักษา และฟื้นฟูสมรรถภาพเป็นลำดับแรก

จากข้อมูลการสัมภาษณ์พนักงานคุมประพฤติ อาสาสมัครคุมประพฤติ ผู้นำชุมชน และครอบครัวของผู้เข้ารับการฟื้นฟูในพื้นที่อำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา พบประเด็นร่วมสำคัญ คือ “การยอมรับ EM ในฐานะเครื่องมือสนับสนุน” มากกว่าจะเป็นมาตรการลงโทษแทนเรือนจำโดยสมบูรณ์

พนักงานคุมประพฤติ ให้ข้อมูลภาคสนามสะท้อนว่า “พอติด EM แล้ว ผู้ถูกคุมความประพฤติจะระวังตัวมากขึ้น ไม่กล้าไปในจุดเสี่ยง เพราะรู้ว่ามีคนติดตามตลอดเวลา” จึงเห็นว่า EM ช่วยให้สามารถติดตามพฤติกรรมผู้ถูกคุมความประพฤติได้อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการควบคุมความเสี่ยงในการกลับไปสู่สภาพแวดล้อมเดิมที่เอื้อต่อการเสียหายซ้ำอีก อันสอดคล้องกับทฤษฎีการยับยั้ง (Deterrence Theory) ซึ่งอธิบายว่าการรับรู้ถึงความแน่นอนในการถูกตรวจสอบสามารถลดแรงจูงใจในการกระทำผิดซ้ำได้

อาสาสมัครและผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชน ให้ข้อมูลภาคสนามสะท้อนว่า “ถ้ามี EM อย่างเดียว แต่ชุมชนไม่ช่วยดูแลคนก็ยังกลับไปเหมือนเดิมได้” จึงสะท้อนมิติทางสังคมที่ลึกซึ้งกว่า กล่าวคือ แม้ EM จะช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐในพื้นที่ห่างไกล แต่ไม่อาจทดแทนบทบาทของชุมชนในฐานะกลไกควบคุมทางสังคม (Social Control) ได้อย่างแท้จริง เพราะการฟื้นฟูพฤติกรรมจำเป็นต้องอาศัยความผูกพันทางสังคม ความไว้วางใจ และการยอมรับจากคนรอบข้าง หากใช้ EM โดยปราศจากกระบวนการเสริมสร้างสัมพันธ์ภาพในชุมชน อาจก่อให้เกิดผลย้อนกลับ คือ การตีตรา (Labeling) และผลักผู้กระทำความผิดออกจากโครงสร้างสังคมมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Labeling Theory ที่เห็นว่าการกำหนดสถานะ “ผู้ถูกควบคุม” อย่างเด่นชัด อาจตอกย้ำอัตลักษณ์เชิงลบของบุคคล

ในมุมมองของครอบครัว ประเด็นสำคัญ คือ หลักความได้สัดส่วน (Principle of Proportionality) โดยเห็นว่าระยะเวลาการติด EM ควรสัมพันธ์กับระดับความร้ายแรงของพฤติกรรม มิใช่ใช้เป็นมาตรการทั่วไปโดยอัตโนมัติ ความเห็นดังกล่าวสะท้อนการตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพของบุคคลและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสมัยใหม่ การใช้ EM จึงต้องตั้งอยู่บนความจำเป็นและความเหมาะสม มิฉะนั้นอาจกลายเป็นการจำกัดเสรีภาพที่เกินสมควรแก่เหตุ อีกทั้งในเชิงโครงสร้าง พบว่า แม้กฎหมายจะเปิดช่องให้ใช้ EM

ทั้งในระยะก่อนพิจารณาคดี ระยะเป็นทางเลือกแทนจำคุก และระยะหลังปล่อยตัว แต่ในทางปฏิบัติยังเผชิญข้อจำกัดด้านทรัพยากร งบประมาณ และบุคลากร โดยเฉพาะระบบติดตามแบบ GPS ซึ่งมีต้นทุนสูง การนำมาใช้ในวงกว้างจึงต้องพิจารณาความคุ้มค่าทางเศรษฐศาสตร์ควบคู่กับประสิทธิภาพในการลดการกระทำผิดซ้ำ (Recidivism) ทั้งนี้ หากเปรียบเทียบกับต้นทุนการควบคุมตัวในเรือนจำ การใช้ EM อาจมีความคุ้มค่าในระยะยาว โดยเฉพาะเมื่อจำนวนผู้ต้องขังในคดีอาชญากรรมลดลงและรัฐสามารถจัดสรรงบประมาณไปสู่การบำบัดรักษาและพัฒนาสาธารณสุขแทน

ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ความซับซ้อนของอำนาจศาลในบางกรณีที่สั่งคุมประพฤติแต่ไม่กำหนดให้เข้าสู่กระบวนการบำบัดอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้ผู้เสียหายยังคงอยู่ในชุมชนโดยไม่มีมาตรการฟื้นฟูที่ชัดเจน สถานการณ์ดังกล่าวทำให้การระงับอยู่กับพนักงานคุมประพฤติซึ่งมีข้อจำกัดด้านจำนวนและระยะทางในพื้นที่ห่างไกล เช่น อำเภอนาหว้า การนำ EM มาใช้จึงอาจช่วยเสริมศักยภาพในการกำกับติดตาม แต่หากไม่มีระบบบำบัดที่เข้มแข็งรองรับ EM ก็อาจเป็นเพียงเครื่องมือเฝ้าระวังโดยปราศจากการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ ดังนั้น เมื่อพิจารณาโดยบูรณาการแนวคิดยุติธรรมเชิงฟื้นฟู (Restorative Justice) จะเห็นว่า EM ควรทำหน้าที่เป็น “สะพานเชื่อม” ระหว่างการควบคุมของรัฐกับการคืนคนดีสู่สังคม มิใช่เป็นกลไกเฝ้าระวังที่แยกบุคคลออกจากชุมชน หากการใช้ EM อยู่ภายใต้การมีส่วนร่วมของครอบครัว ชุมชน และเครือข่ายสาธารณสุข จะช่วยสร้างสมดุลระหว่างความปลอดภัยสาธารณะกับสิทธิของผู้กระทำผิด และสนับสนุนการฟื้นฟูอย่างยั่งยืน ผลการศึกษานี้จึงชี้ให้เห็นว่า การติดตามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับคดีอาชญากรรมโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์สามารถเป็นกลไกสำคัญในการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้ หากดำเนินการภายใต้หลักความได้สัดส่วน ความจำเป็น และการบูรณาการเชิงระบบ ทั้งในมิติทางกฎหมาย สังคม และสาธารณสุข การใช้ EM ที่มีประสิทธิภาพจึงได้ขึ้นอยู่กับเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความพร้อมของโครงสร้างสนับสนุนและความร่วมมือของทุกภาคส่วนในสังคม โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลที่ต้องอาศัยกลไกชุมชนเป็นฐานสำคัญของการฟื้นฟูและป้องกันการกระทำผิดซ้ำในระยะยาว

สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่สอง เพื่อศึกษาศึกษาสภาพปัญหา และอุปสรรคในการติดตามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับคดีอาชญากรรมโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ พบว่า แม้การปฏิรูปกฎหมายภายใต้ ประมวลกฎหมายอาชญากรรม จะสะท้อนแนวคิดสำคัญที่มองผู้เสียหายอาชญากรรมในฐานะ “ผู้ป่วย” และเปิดโอกาสเข้าสู่กระบวนการบำบัดโดยไม่ก่อให้เกิดประวัติอาชญากรรม รวมทั้งยกเลิกโทษขั้นต่ำและลดการพิจารณาโทษจากปริมาณยา มาเน้นพฤติการณ์แห่งความร้ายแรงตามมาตรา 107 และมาตรา 145 ก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติ การนำเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ (EM) มาใช้ติดตามผู้กระทำความผิดในคดีอาชญากรรมยังเผชิญข้อจำกัดหลายมิติ ทั้งในเชิงโครงสร้าง เทคโนโลยี งบประมาณ และบริบททางสังคม

ประการแรก ปัญหาเชิงโครงสร้างและทรัพยากรเป็นอุปสรรคสำคัญ จากการสัมภาษณ์พนักงานคุมประพฤติพบว่า อุปกรณ์ EM มีจำนวนจำกัดและมีต้นทุนสูง ทั้งค่าอุปกรณ์ ค่าบำรุงรักษา และค่าเปลี่ยนทดแทนเมื่อชำรุดเสียหาย ทำให้ไม่สามารถใช้ได้กับทุกกรณี แม้เทคโนโลยีจะเอื้อให้ติดตามได้ตลอด 24 ชั่วโมงและช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการควบคุม จำกัดพื้นที่ และเฝ้าระวัง แต่ข้อจำกัดด้านงบประมาณกลับกลายเป็นตัวแปรสำคัญที่กำหนดขอบเขตการใช้มาตรการดังกล่าว ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงมาตรการทางเลือกแทนการจำคุก

ประการที่สอง ปัญหาเชิงเทคนิคและสภาพภูมิศาสตร์ โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดสงขลา ซึ่งมีแนวชายแดนติดต่อประเทศมาเลเซียและมีลักษณะเศรษฐกิจที่เป็นศูนย์กลางการคมนาคม ทำให้มีความเสี่ยงด้านการลักลอบค้ายาเสพติดสูง ขณะเดียวกันพื้นที่บางส่วน เช่น อำเภอนาทวี มีสภาพภูมิประเทศที่เป็นสวนยางหรือพื้นที่ทางไกลส่งผลให้สัญญาณอุปกรณ์ EM ขาดหายหรือไม่เสถียร ผู้ถูกควบคุมซึ่งต้องประกอบอาชีพในสวนยางจึงเผชิญปัญหาสัญญาณแจ้งเตือนผิดพลาด สร้างความไม่สะดวกในการทำงานและอาจกระทบต่อความเชื่อมั่นในระบบ นอกจากนี้ อุปกรณ์ยังสามารถถูกทำลายได้ง่ายหากผู้กระทำผิดไม่ยินยอมให้ติดตามอย่างแท้จริง

ประการที่สาม ปัญหาเชิงพฤติกรรมและสังคม แม้ EM จะมีผลเชิงจิตวิทยาในการยับยั้ง (Deterrence) และช่วยสร้างวินัยในตนเอง โดยเฉพาะในกลุ่มพักโทษหรือลดโทษที่ผ่านกระบวนการฝึกอบรมมาแล้ว แต่ปัจจัยแวดล้อมในชีวิตจริงกลับมีอิทธิพลสูงต่อการหวนกลับไปเสพซ้ำ ความสัมพันธ์กับเพื่อนที่ยังเสพยาเสพติด การเข้าถึงยาได้ง่ายในชุมชน ปัญหาความยากจน และความเปราะบางทางครอบครัว ล้วนเป็นปัจจัยที่ EM ไม่อาจแก้ไขได้ โดยลำพัง กล่าวอีกนัยหนึ่ง เทคโนโลยีสามารถควบคุม “การเคลื่อนไหว” ได้ แต่ไม่สามารถควบคุม “แรงจูงใจภายใน” ได้ หากไม่มีระบบสนับสนุนทางครอบครัวและชุมชนควบคู่กัน

เมื่อพิจารณาในมิติของครอบครัว แม้หลายฝ่ายเห็นว่า EM ช่วยจำกัดการกลับไปคบกลุ่มเพื่อนเสี่ยง เพราะเพื่อนเกรงว่าจะถูกจับกุม แต่ก็สะท้อนความกังวลเรื่องผลกระทบต่อการประกอบอาชีพและการใช้ชีวิตประจำวัน หากการกำหนดเงื่อนไขไม่ยืดหยุ่นหรือไม่สอดคล้องกับบริบทจริง อาจกลายเป็นภาระมากกว่าการสนับสนุนการฟื้นฟู ทั้งนี้ สะท้อนหลักความได้สัดส่วนและความจำเป็นที่ต้องคำนึงถึงเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามในเชิงนโยบายระหว่างประเทศ แนวทางของประเทศโปรตุเกส ซึ่งเปลี่ยนมุมมองผู้เสพเป็นผู้ป่วยและใช้มาตรการทางสาธารณสุขเป็นหลัก แสดงให้เห็นว่าการติดตามและฟื้นฟูต้องตั้งอยู่บนกลไกชุมชนและระบบคัดกรองที่มีตัวชี้วัดชัดเจน ไม่ใช่อาศัยมาตรการควบคุมทางเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว ขณะเดียวกันมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยมาตรการไม่ควบคุมตัว (United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures) ก็เน้นย้ำว่าการหลีกเลี่ยงการควบคุมตัวควรเป็นทางเลือกที่เหมาะสมต่อทั้งผู้กระทำผิดและสังคม โดยตั้งอยู่บนการประเมินรายบุคคล มิใช่ใช้มาตรการแบบตายตัว ดังนั้น อุปสรรคสำคัญของการใช้ EM ในคดียาเสพติดมิได้อยู่ที่เทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว หากแต่อยู่ที่การออกแบบระบบให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ความพร้อมของบุคลากร งบประมาณ การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน อาสาสมัครคุมประพฤติ และครอบครัว ตลอดจนการกำหนดเงื่อนไขที่ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของผู้กระทำผิดแต่ละราย หากสามารถบูรณาการ EM ควบคู่กับโปรแกรมฟื้นฟูและเครือข่ายชุมชนได้อย่างแท้จริง มาตรการดังกล่าวย่อมมีศักยภาพในการลดการกระทำผิดซ้ำและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน แต่หากใช้โดยขาดระบบสนับสนุนและการประเมินความเหมาะสมเป็นรายกรณี EM อาจกลายเป็นเพียงเครื่องมือควบคุมที่เพิ่มภาระโดยไม่ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างยั่งยืนในการแก้ไขปัญหายาเสพติดในระยะยาว

สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่สาม เพื่อศึกษามาตรการที่เกี่ยวข้องกับการนำเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์มาใช้ในการติดตามผู้กระทำความผิดคดียาเสพติดต้องพิจารณาภายใต้กรอบกฎหมายสำคัญ ได้แก่ ประมวลกฎหมายยาเสพติด ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 56 และพระราชบัญญัติคุ้มครองความประพฤติ พ.ศ. 2559 ซึ่งร่วมกันวางโครงสร้างให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจเปลี่ยนโทษจำคุกเป็นการคุมความประพฤติ พร้อมกำหนดเงื่อนไขที่เหมาะสมแก่จำเลย รวมถึงการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เพื่อตรวจสอบหรือจำกัดการเดินทางได้ ภายใต้กรอบเวลาที่ศาล

กำหนดไม่เกินสองปีตามมาตรา 166 แห่งประมวลกฎหมายยาเสพติด โดยสาระสำคัญของมาตรการตามภาค 2 (มาตรา 108 - 123) เน้นการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสภาพทางสังคมโดยยึดหลัก “ผู้เสพ คือ ผู้ป่วย” เปิดโอกาสให้ผู้เสพหรือครอบครองในปริมาณเล็กน้อยเข้าสู่ระบบสมัครใจหรือระบบบำบัดตามคำสั่งศาล โดยมีศูนย์คัดกรองและศูนย์ฟื้นฟูสภาพทางสังคมเป็นกลไกสนับสนุน ขณะที่ภาค 3 (มาตรา 124 - 186) ปรับบทกำหนดโทษให้ได้สัดส่วนกับความร้ายแรง และเปิดพื้นที่ให้ศาลเลือกใช้มาตรการอื่นแทนการจำคุก ทั้งหมดนี้สะท้อนทิศทางนโยบายที่ลดการใช้โทษจำคุกในความผิดระดับล่าง และส่งเสริมมาตรการไม่ควบคุมตัว (Non-custodial Measures)

จากผลการสัมภาษณ์พนักงานคุมประพฤติ พบว่า แม้โครงสร้างกฎหมายเปิดช่องให้ใช้ EM เป็นเครื่องมือเสริมการคุมความประพฤติ แต่ในทางปฏิบัติการติดตามหลังบำบัดหรือหลังพ้นโทษยังขาดความต่อเนื่อง หลายกรณีศาลกำหนดเพียงเงื่อนไขรายงานตัว ทำให้การควบคุมพฤติกรรมในชีวิตจริงยังอาศัยการประเมินภายนอกเป็นหลัก พนักงานคุมประพฤติเห็นว่า EM สามารถเพิ่มศักยภาพในการติดตามระยะไกล ควบคุมการเข้าออกพื้นที่เสี่ยง และลดโอกาสกลับไปคบกลุ่มเพื่อนเดิม ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของมาตรการแทนจำคุกในการป้องกันการเรียนรู้พฤติกรรมร้ายแรงจากเรือนจำ และในมุมมองของอาสาสมัครคุมประพฤติและผู้นำชุมชน เห็นว่า EM ช่วยเสริมความเชื่อมั่นของสังคมต่อมาตรการคุมความประพฤติ เพราะสามารถกำหนดเขตห้ามเข้า (Exclusion) หรือช่วงเวลาเคอร์ฟิว (Curfew) ได้ชัดเจน และหากดำเนินควบคู่กับโปรแกรมฟื้นฟูจะเกิดประโยชน์มากกว่าใช้เพียงลำพัง ส่วนครอบครัวของผู้เข้ารับการฟื้นฟูเห็นว่า EM เป็นโอกาสให้ผู้กระทำผิดใช้ชีวิตในสังคมและประกอบอาชีพได้ ขณะเดียวกันต้องพิสูจน์ตนเองภายใต้เงื่อนไขเข้มงวด ซึ่งเปิดพื้นที่ให้ครอบครัวมีบทบาทร่วมในการกำกับดูแล

เมื่อเปรียบเทียบกับต่างประเทศ จะเห็นแนวทางที่หลากหลาย เช่น โปรตุเกสที่ใช้ระบบลดโทษความผิดอาญา (Decriminalization) และเน้นมาตรการทางสาธารณสุข โดยจัดตั้งคณะกรรมการเฉพาะเพื่อประเมินและกำหนดมาตรการทางปกครองแทนโทษจำคุก เป้าหมายหลัก คือ การยับยั้งและส่งเสริมการบำบัด ขณะที่สหรัฐอเมริกา ใช้ EM อย่างกว้างขวางในฐานะมาตรการแทนการควบคุมตัวในหลายขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม และประเทศอังกฤษ ใช้ EM ประกอบคำสั่งศาลในรูปแบบเคอร์ฟิว ห้ามเข้าเขตกำหนด หรือกำหนดที่พักอาศัย ทั้งหมดสะท้อนแนวโน้มร่วม คือ การใช้เทคโนโลยีควบคู่กับเงื่อนไขเฉพาะราย มีมาตรการตายตัว สำหรับประเทศไทย แนวคิดที่นำมาใช้ไม่ถึงขั้นทำให้การเสพเป็นสิ่งถูกกฎหมาย หรือยกเลิกความผิดทางอาญาโดยสิ้นเชิง หากเป็นการ “ยกเว้นโทษ” หรือ Depenalization กล่าวคือ ยังคงสถานะความผิดไว้ แต่ลดการใช้โทษจำคุก และใช้มาตรการอื่น เช่น การปรับ ทัณฑ์บน หรือ ใช้ EM แทน สิ่งนี้สะท้อนความพยายามรักษาสสมดุลระหว่างการคุ้มครองสังคมกับการเปิดโอกาสฟื้นฟู สรุปได้ว่า ประสิทธิภาพของมาตรการ EM จะเกิดขึ้นได้จริงต่อเมื่อมีการออกแบบให้สอดคล้องกับลักษณะผู้กระทำผิดและวัตถุประสงค์ในแต่ละช่วงของกระบวนการยุติธรรม มิใช่ใช้แบบเดียวกันทั้งหมด อีกทั้งต้องบูรณาการกับกลไกชุมชน ครอบครัว และเครือข่ายอาสาสมัคร เพื่อแก้ปัญหาการขาดความต่อเนื่องหลังบำบัด หาก EM ถูกใช้เพียงเพื่อควบคุมการเคลื่อนไหวโดยไม่เชื่อมกับโปรแกรมฟื้นฟูและการสนับสนุนทางสังคม ก็อาจไม่สามารถลดการเสพยาได้อย่างยั่งยืน

สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่สี่ เพื่อแสวงหาแนวทางการติดตามผู้กระทำผิดความผิดเกี่ยวกับคดียาเสพติด โดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์มาใช้เพื่อกลับสู่ชุมชนแบบยั่งยืน ผลการวิจัยเสนอให้ควรรนำอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ติดตามตัว (Electronic Monitoring: EM) มาใช้ในการติดตามและควบคุมผู้ถูกคุมความประพฤติให้ปฏิบัติตามคำสั่งศาลหรือคำสั่งของเจ้าหน้าที่ควบคู่กับมาตรการฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด ซึ่งถือเป็นนวัตกรรมที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ

ของระบบงานคุ้มครองผู้บริโภคในระดับโทษทางเลือกแทนการจำคุกและสอดคล้องกับมาตรฐานสากลนอกจากนี้ การใช้ EM ควรดำเนินควบคู่กับการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น ผู้นำชุมชนและอาสาสมัครคุ้มครองประพฤติ รวมทั้งครอบครัวของผู้เข้ารับการฟื้นฟู เพื่อร่วมกันติดตาม ดูแล และสนับสนุนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้กระทำผิดอย่างต่อเนื่อง โดยการบูรณาการความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่คุ้มครองประพฤติ ชุมชน และครอบครัว จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการควบคุมพฤติกรรม ฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด และสร้างความปลอดภัยให้แก่สังคม พร้อมทั้งทำให้เทคโนโลยี EM สามารถสนับสนุนภารกิจของกรมคุ้มครองประพฤติทั้งด้านการติดตาม สอดส่อง และการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

อภิปรายผล

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า ปัญหายาเสพติดยังคงเป็นปัญหาสำคัญของสังคมไทย โดยจำนวนผู้ต้องขังในคดียาเสพติดที่เพิ่มขึ้นในช่วงหลายปีที่ผ่านมาแสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดของมาตรการทางกฎหมายและกระบวนการควบคุมพฤติกรรมผู้กระทำผิดในปัจจุบัน แม้ว่าศาลจะมีอำนาจกำหนดเงื่อนไขการคุมความประพฤติตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 56 (ซีต้า ธนฐิติวงศ์, 2553) แต่ในทางปฏิบัติการติดตามผู้ถูกคุมความประพฤติยังมีลักษณะจำกัดอยู่เพียงการรายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติ ทำให้ไม่สามารถติดตามพฤติกรรมที่แท้จริงของผู้กระทำผิดในสภาพแวดล้อมของชุมชนได้ ส่งผลให้ผู้กระทำผิดหรือผู้ผ่านการฟื้นฟูมีโอกาสกลับไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติดหรือกระทำผิดซ้ำได้ง่าย โดยเฉพาะเมื่อกลับไปอยู่ในสภาพแวดล้อมเดิมที่เอื้อต่อการกระทำผิด และเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับแนวทางของต่างประเทศ พบว่า หลายประเทศได้นำมาตรการทางเลือกแทนการจำคุกและการใช้เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ติดตามตัวมาใช้ในการควบคุมผู้กระทำผิดควบคู่กับมาตรการฟื้นฟู เช่น ประเทศโปรตุเกสที่เน้นแนวคิดด้านสาธารณสุขและการบำบัดรักษาผู้เสพยาเสพติด (ปาไลดา มณีโชติ, 2559) หรือประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษที่ใช้มาตรการติดตามทางอิเล็กทรอนิกส์และข้อกำหนดในการควบคุมการใช้ชีวิตของผู้กระทำผิดในชุมชน (นนทิพัฒน์ บุญทวี, 2550) ทั้งนี้ แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับหลักความได้สัดส่วนในการลงโทษตามหลักนิติธรรม (ดวงพร งามไพบูลย์, 2558) ซึ่งมุ่งเน้นให้การลงโทษมีความเหมาะสมกับลักษณะของความผิดและเลือกใช้มาตรการที่จำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลเท่าที่จำเป็น

ดังนั้น การติดตามผู้กระทำผิดความผิดเกี่ยวกับคดียาเสพติดโดยใช้เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Monitoring: EM) สามารถอภิปรายเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์การวิจัยได้อย่างเป็นระบบ โดยสะท้อนทั้งมิติของประสิทธิภาพในการควบคุมพฤติกรรม ข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง และเงื่อนไขของความยั่งยืนในการฟื้นฟูผู้กระทำผิดในบริบทพื้นที่อำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา

ประการแรก ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ด้านกระบวนการติดตาม ผลการวิจัยพบว่า EM สามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการคุมประพฤติและลดโอกาสการกระทำผิดซ้ำได้ โดยเฉพาะในมิติของการควบคุมเชิงพื้นที่และเชิงเวลา กลไกสำคัญอยู่ที่ “การรับรู้ถึงการถูกตรวจสอบอย่างต่อเนื่อง” ซึ่งส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้กระทำผิดในแต่ละสถานการณ์ กล่าวคือ เมื่อบุคคลรับรู้ว่าการกระทำของตนอยู่ภายใต้การควบคุม จะเกิดการยับยั้งชั่งใจและหลีกเลี่ยงพฤติกรรมเสี่ยง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการควบคุมพฤติกรรมในกระบวนการยุติธรรมสมัยใหม่ (กระทรวงยุติธรรม, 2558) และการใช้มาตรการคุมประพฤติเป็นทางเลือกแทนการจำคุก (ซีต้า ธนฐิติวงศ์, 2553)

ทั้งนี้ ข้อมูลภาคสนามที่สะท้อนว่าผู้ถูกคุมความประพฤติ “ไม่กล้าออกนอกพื้นที่เสี่ยงเมื่อมี EM” เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สนับสนุนข้อค้นพบดังกล่าว

ประการที่สอง ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ด้านสภาพปัญหาและอุปสรรค ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นข้อจำกัดของการใช้ EM ในหลายมิติ โดยเฉพาะในด้านทรัพยากร เทคโนโลยี และบริบททางสังคม ในด้านทรัพยากร พบว่า อุปกรณ์ EM มีจำนวนจำกัดและมีต้นทุนสูง ส่งผลให้ไม่สามารถใช้ได้อย่างทั่วถึง ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาการเตรียมความพร้อมในการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการคุมประพฤติที่ระบุถึงข้อจำกัดในการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการคุมประพฤติ (กระทรวงยุติธรรม, 2558) นอกจากนี้ ในด้านสังคม พบว่า ปัจจัยแวดล้อม เช่น กลุ่มเพื่อนเดิมและสภาพครอบครัว ยังคงเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การกระทำผิดซ้ำ โดยข้อมูลภาคสนามที่ระบุว่า “แม้จะติด EM แต่ยังคงอยู่ในสภาพแวดล้อมเดิม ก็ยังมีโอกาสกลับไปเสพ” สะท้อนให้เห็นว่าการควบคุมเชิงเทคโนโลยีไม่สามารถทดแทนการฟื้นฟูเชิงสังคมได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการบำบัดและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดที่เน้นการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อม (อาภาศิริ สุวรรณานนท์ และคณะ, 2556)

ประการที่สาม ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ด้านกฎหมายและมาตรการ ผลการวิจัยพบว่าแม้กฎหมายไทยจะเปิดโอกาสให้ใช้ EM เป็นมาตรการทางเลือก แต่การบังคับใช้ยังขาดความชัดเจนและความต่อเนื่อง โดยเฉพาะในทางปฏิบัติที่ยังคงพึ่งพาดุลพินิจของเจ้าหน้าที่เป็นหลัก ซึ่งสะท้อนช่องว่างระหว่างกฎหมายกับการปฏิบัติจริง ทั้งนี้ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักความได้สัดส่วนในการลงโทษ ซึ่งกำหนดให้การใช้มาตรการทางกฎหมายต้องเหมาะสมกับลักษณะของความผิดและไม่เกินความจำเป็น (ดวงพร งามไพบูลย์, 2558) นอกจากนี้ ยังเกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งต้องคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการควบคุมและสิทธิของผู้ถูกควบคุม (ปกป้อง ศรีสนิท, 2563)

ประการที่สี่ ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 ด้านแนวทางการติดตามอย่างยั่งยืน ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการใช้ EM จะมีประสิทธิภาพสูงสุดเมื่อถูกนำมาใช้ควบคู่กับมาตรการฟื้นฟูและการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเฉพาะบทบาทของครอบครัวและเครือข่ายชุมชนในการสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้กระทำความผิด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการใช้มาตรการทางเลือกแทนการจำคุกในต่างประเทศ (นันทิพัฒน์ บุญทวี, 2550) และแนวทางการใช้ EM ในกระบวนการยุติธรรม (ชาธิณี กระตุกฤษ, 2560)

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนประเด็นเชิงวิพากษ์ว่า การใช้ EM อาจก่อให้เกิดผลกระทบด้านการตีตราทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการตีตรา (Labeling Theory) โดยผู้ถูกติด EM อาจถูกมองว่าเป็น “ผู้กระทำความผิด” อย่างถาวร ส่งผลต่อโอกาสในการกลับคืนสู่สังคม หากไม่มีมาตรการรองรับที่เหมาะสม ดังนั้น การใช้ EM แม้จะมีศักยภาพในการเพิ่มประสิทธิภาพการคุมประพฤติและลดการกระทำผิดซ้ำผ่านกลไกการยับยั้ง แต่ไม่สามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือฟื้นฟูได้อย่างสมบูรณ์ หากขาดการบูรณาการกับระบบสังคม กฎหมาย และการบำบัดรักษา ดังนั้น การพัฒนา EM ในบริบทประเทศไทยควรมุ่งไปสู่ “ระบบบูรณาการ” ที่เชื่อมโยงระหว่างเทคโนโลยีและกลไกทางสังคม เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืนในระยะยาว และภายใต้ข้อจำกัดด้านงบประมาณและจำนวนอุปกรณ์ เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Monitoring: EM) การกำหนด “กลุ่มเป้าหมายที่เหมาะสม” สำหรับการใช้มาตรการดังกล่าวจึงเป็นประเด็นสำคัญเชิงนโยบายที่ควรได้รับการพิจารณาอย่างเป็นระบบ ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าแม้ EM จะมีประสิทธิภาพในการควบคุมพฤติกรรมและลดโอกาสการกระทำผิดซ้ำ แต่ประสิทธิผลของมาตรการดังกล่าว

มิได้เกิดขึ้นอย่างเท่าเทียมกันในผู้กระทำความผิดทุกกลุ่ม หากขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางสังคมและศักยภาพในการปรับตัวของแต่ละบุคคล เช่นนี้ในบริบทดังกล่าว กลุ่มผู้กระทำความผิดที่ควรได้รับการพิจารณาให้ใช้ EM เป็นลำดับแรกคือ “กลุ่มความเสี่ยงปานกลาง (Medium-risk Offenders)” ที่ยังมีโครงสร้างสนับสนุนทางสังคม โดยเฉพาะครอบครัวที่มีความเข้มแข็งและสามารถทำหน้าที่กำกับดูแลได้ในระดับหนึ่ง ทั้งนี้ เนื่องจากกลุ่มดังกล่าวมีแนวโน้มตอบสนองต่อมาตรการควบคุมเชิงพฤติกรรมได้ดี และสามารถใช้ประโยชน์จาก EM เป็น “เครื่องมือเสริม” ในการควบคุมตนเอง ขณะเดียวกันยังมีทุนทางสังคมที่เอื้อต่อการฟื้นฟูในระยะยาว แต่ในทางตรงกันข้าม การใช้ EM กับกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูงมาก (High-risk Offenders) แต่ขาดโครงสร้างสนับสนุน เช่น ไม่มีครอบครัว หรืออยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการกระทำผิด อาจไม่ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจาก EM สามารถควบคุมได้เพียงพฤติกรรมภายนอก แต่ไม่สามารถจัดการกับปัจจัยเชิงโครงสร้าง เช่น เครือข่ายทางสังคมหรือแรงกดดันทางเศรษฐกิจได้ ในขณะเดียวกัน กลุ่มที่มีความเสี่ยงต่ำ (Low-risk Offenders) อาจไม่จำเป็นต้องใช้ EM เนื่องจากมีแนวโน้มไม่กระทำผิดซ้ำอยู่แล้ว การใช้มาตรการดังกล่าวกับกลุ่มนี้อาจก่อให้เกิดภาระเกินความจำเป็น และไม่สอดคล้องกับหลักความได้สัดส่วน ดังนั้น การกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการใช้ EM ควรตั้งอยู่บนหลักการ “การจัดลำดับความสำคัญเชิงความเสี่ยง” (Risk-based Prioritization) โดยพิจารณาร่วมกันระหว่างระดับความเสี่ยงในการกระทำผิดซ้ำ และระดับการสนับสนุนทางสังคม ทั้งนี้ เพื่อให้การจัดสรรทรัพยากรที่มีจำกัดเกิดประสิทธิภาพสูงสุด และสอดคล้องกับหลักการใช้มาตรการทางอาญาอย่างเหมาะสมและได้สัดส่วน

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาการติดตามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับคดียาเสพติดโดยใช้เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Monitoring: EM) ผู้วิจัยพบว่า EM มีบทบาทสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการคุมประพฤติและลดโอกาสการกระทำผิดซ้ำในระยะสั้น ผ่านกลไกการควบคุมเชิงพฤติกรรมและการรับรู้ถึงการถูกตรวจสอบอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า EM เพียงอย่างเดียวไม่สามารถแก้ไขปัจจัยเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะปัจจัยทางสังคม เช่น สภาพแวดล้อมเดิม กลุ่มเพื่อน และความเปราะบางของครอบครัว ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การกลับไปกระทำผิดซ้ำ ดังนั้น การพัฒนาแนวทางการติดตามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับคดียาเสพติดให้เกิดผลอย่างยั่งยืน จึงจำเป็นต้องดำเนินการในลักษณะบูรณาการระหว่างเทคโนโลยี กฎหมาย และสังคม ดังนี้ 1) ควรกำหนดให้การใช้ EM เป็นมาตรการมาตรฐานในชั้นคุมประพฤติภายหลังศาลมีคำสั่ง โดยนำมาใช้ควบคู่กับเงื่อนไขการควบคุมเชิงพื้นที่และเชิงเวลา เช่น การกำหนดเขตห้ามเข้าและช่วงเวลาห้ามออกนอกเคสสถาน ทั้งนี้ เนื่องจากผลการวิจัยยืนยันว่า EM สามารถลดโอกาสในการเข้าถึงพฤติกรรมเสี่ยงได้อย่างมีนัยสำคัญผ่านการเพิ่มระดับการรับรู้ถึงการถูกเฝ้าระวัง ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการตัดสินใจของผู้กระทำความผิดอย่างมีสติ การใช้ EM ควรถูกพัฒนาให้เป็นมาตรการที่มีระบบและมาตรฐานเดียวกัน มิใช่การใช้เฉพาะรายกรณีตามดุลพินิจ 2) ควรพัฒนาไกล่เกลี่ยความร่วมมือกับชุมชนควร โดยการปรับบทบาทจากการเป็น “ผู้เฝ้าระวัง” ไปสู่การเป็น “ผู้สนับสนุนการปรับตัว” โดยผู้นำชุมชน อาสาสมัครคุมประพฤติ และครอบครัว ควรเข้ามามีบทบาทในลักษณะของ “พี่เลี้ยง” ที่ช่วยให้คำแนะนำ ติดตาม และสนับสนุนการกลับคืนสู่สังคมของผู้กระทำความผิด

ทั้งนี้ การดำเนินการดังกล่าวควรอยู่ภายใต้ข้อตกลงในการรักษาความลับ เพื่อป้องกันการตีตราทางสังคม และเพื่อให้สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในลักษณะดังกล่าวจะช่วยเสริมกลไกทางสังคมที่ EM ไม่สามารถทำหน้าที่แทนได้ และเป็นปัจจัยสำคัญในการลดการกระทำผิดซ้ำในระยะยาว 3) ควรมีการเพิ่มงบประมาณและทรัพยากรสำหรับการดำเนินงานด้าน EM อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในส่วนของ การจัดซื้ออุปกรณ์ พัฒนาระบบติดตาม และการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานด้านสัญญาณในพื้นที่ชนบท อย่างไรก็ตาม การเพิ่มงบประมาณดังกล่าวไม่ควรเป็นเพียงการเพิ่มภาระงบประมาณใหม่ หากแต่ควรพิจารณาปรับโครงสร้างงบประมาณจากการควบคุมในเรือนจำไปสู่การควบคุมในชุมชน เนื่องจากมาตรการ EM มีต้นทุนต่อหัวต่ำกว่าการควบคุมผู้ต้องขังในเรือนจำ และสามารถดำเนินควบคู่กับการฟื้นฟูได้ จึงถือเป็นแนวทางการใช้ทรัพยากรของรัฐอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และ 4) ควรมีการพัฒนากรอบกฎหมายและแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนเกี่ยวกับการใช้ EM เพื่อให้เกิดความสอดคล้องในการบังคับใช้ในทุกพื้นที่ โดยต้องคำนึงถึงหลักความได้สัดส่วนและการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นสำคัญ ทั้งนี้ เพื่อป้องกันการใช้มาตรการที่เกินความจำเป็น และสร้างความเชื่อมั่นต่อระบบยุติธรรม

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงยุติธรรม. (2558). รายงานการศึกษาการเตรียมความพร้อมในการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการคุมประพฤติ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยและพัฒนากรมคุมประพฤติ.
- คณิต ณ นคร. (2566). กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- ชาธิณี กระตุกฤษ. (2560). การนำอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์มาใช้ในการปล่อยชั่วคราวจำเลยในชั้นพิจารณาคดีของศาล. ใน วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายอาญาและกระบวนยุติธรรมทางอาญา. มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- ชีต้า ธนฐิติวงศ์. (2553). การควบคุมผู้ต้องโทษ โดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์. ใน วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายอาญา. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ดวงพร งามไพบุลย์. (2558). “มาตรการทางกฎหมายเพื่อพิสูจน์ความผิดปกติทางจิตขั้นรุนแรงขณะกระทำความผิดอาญา”. ใน วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นันทิพัฒน์ บุญทวี. (2550). “ปัญหาการรอลงโทษตามประมวลกฎหมายอาญา”. ใน วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปกป้อง ศรีสนิท. (2563). สิทธิมนุษยชนในกระบวนยุติธรรมทางอาญา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- ปาลิดา มณีโชติ. (2559). ปัญหาการนำเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์มาใช้ในการปล่อยชั่วคราวจำเลยในชั้นพิจารณาคดีของศาล. ใน วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายอาญาและกระบวนยุติธรรมทางอาญา. มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2568). รายงานสถานการณ์เด่นทางสุขภาพ ประจำปี 2568. เรียกใช้เมื่อ 20 ธันวาคม 2568 จาก <https://www.thaihealth.or.th/?p=414625>

สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดสงขลา. (2568). ประชุมศูนย์อำนวยการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด จังหวัดสงขลา เดินหน้าขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหายาเสพติดแบบบูรณาการทั้งด้านการป้องกัน การปราบปรามและการบำบัดฟื้นฟู. เรียกใช้เมื่อ 25 ธันวาคม 2568 จาก <https://www.songkhla.go.th/news/detail/10616>

อาภาศิริ สุวรรณานนท์ และคณะ. (2556). การวิจัยเพื่อศึกษารูปแบบการดำเนินงานด้านการบำบัดรักษา ผู้ติดยาเสพติด. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.